

Så påverkar Trump forskningen i Sverige

– att navigera i en antivetenskaplig omvärld

SVENSKT NÄRINGSLIV

Illustration: Shutterstock

SVENSKT NÄRINGSLIV

Så påverkar Trump forskningen i Sverige

– att navigera i en antivetenskaplig omvärld

Stockholm 10 november 2025

Innehållsförteckning

Förord – s. 6

- 1. Inledning – s. 7**
- 2. Forskningen och USA – s. 10**
- 3. Forskningen och Sverige – s. 15**
- 4. Trumpeffekten och Sverige – s. 19**
- 5. Forskningen och kunskapsresistensen – s. 25**
- 6. Västlandsutvecklingen och forskningspolitiken – s. 29**

Slutord – s. 34

Förord

På flera sätt befinner sig världen i en forskningspolitisk brytningstid.

I USA har Trump-administrationens hårda angrepp på akademien, med indragna anslag till de universitet som bedriver fel forskning, orsakat stor skada.

Asien stärker alltmer sin position som global tyngdpunkt inom innovation och teknikutveckling. Kina klättrar på rankinglistorna över världens främsta universitet.

Är det som nu sker en första spricka i den amerikanska dominansen sedan andra världskriget. Med ett Europa i ruiner fann europeiska toppforskare sin framtid på andra sidan Atlanten. Är talangerna nu på väg att söka sig tillbaka? Är Kina på väg att ersätta USA som ledande forskningsnation?

Mitt i detta globala skifte står Sverige som ett litet men innovativt land. Hur ska våra universitet och företag förhålla sig? Hur påverkas de internationella samarbeten som vårt land är så starkt beroende av? Finns det risker för vår framtida välbefinningsutveckling?

För att komma närmare ett svar på dessa svåra men angelägna frågor har Mats Bergstrand, Director på Kreab AB, diskuterat utvecklingen som nu sker med några av Sveriges främsta forskare. Samtalen har resulterat i den här skriften som ett bidrag till en fortsatt diskussion kring en av våra viktigaste framtidsfrågor: Hur säkrar vi Sveriges position som framgångsrik kunskapsnation?

Emil Görnerup
*Ansvarig forskningspolitiska frågor
Svenskt Näringsliv*

1. Inledning

USA:s president Donald Trump styr forskningspolitiken med indragna statliga anslag och hot om ytterligare nedskärningar utifall universiteten inte följer hans direktiv om vilken forskning som bör bedrivas och, främst, inte bedrivas.

Columbiauniversitetet i New York fick känna av detta i form av att motsvarande fyra miljarder kronor i statliga forskningsanslag drogs in. Universitetet böjde sig för en strikt lista med krav från Vita Huset för att få tillbaka sin finansiering, bland annat att det skulle utse en ny tjänsteman för att granska Mellanöstern-relaterade utbildningsprogram.

***”Många ser det som en tidsfråga innan de också
attackeras av Vita Husets administration”***

Harvarduniversitetet i Boston fick se anslag på runt 20 miljarder kronor gå förlorade. Trump krävde förutom stopp för påstådd antisemitism på campus att universitetet skulle förändra sin styrning och sina antagningsprocesser och avsluta kurser i mångfald, rättvisa och inkludering. Harvards rektor Alan Garber har tagit strid mot Trump och vägrar gå med på kraven. Konflikten har därmed trappats upp och Trump kräver nu att universitetet inte längre ska få ta emot utländska studenter.

Störst fara löper de offentligt ägda universiteten, exempelvis University of California och Ohio State University. De har inte samma ekonomiska muskler och är mer direkt åtkomliga för Trumps vilja att styra. Många ser det som en tidsfråga innan de också attackeras av Vita Husets administration.

På federal nivå har Trumpadministrationen möjlighet att gå snabbare fram. Presidentordern den 20 mars 2025 om att avveckla Utbildningsdepartementet – med en årlig budget på 268 miljarder dollar – är ett led i den politiken. Departementet har bland annat hanterat alla federala studielån och granskat efterlevnaden av mänskliga rättigheter i utbildningssystemet. Åtgärden riskerar få till följd att universitet och högre lärosäten blir än mindre tillgängliga för studenter från mindre privilegierade miljöer.

Finansieringen av biomedicinsk forskning påverkas också via en drastisk nedskärning av medlen till National Institute of Health (NIH). Fyra miljarder dollar tas bort på årlig basis. Saken går nu genom rättssystemet sedan 22 delstater stämt den federala administrationen. De flesta framstegen inom medicin är enligt tidningen The Guardian i något skede en frukt av NIH-finansiering.

”Vad betyder denna utveckling för forskningen i USA? Vad betyder den för forskningen internationellt? Vad betyder den för forskningen i Sverige? Och vad betyder den för Sverige som industrination, ja för svensk välståndsutveckling?”

Även det amerikanska biblioteksväsendet angrips. Den 14 mars 2025 undertecknade Trump en presidentorder som syftar till att lägga ned Institute of Museum and Library Services (IMLS) i sin nuvarande form, den federala myndighet som är bibliotekens huvudfinansör. Syftet är att styra inriktningen på biblioteken. Det handlar om att ”återställa fokus på patriotism och säkerställa att vi bevarar vårt lands kärnvärden” samt att ”odla kärlek till landet i kommande generationer”, enligt nytilsatte IMLS-chefen Keth Sonderling.

Vad betyder denna utveckling för forskningen i USA? Vad betyder den för forskningen internationellt? Vad betyder den för forskningen i Sverige? Och vad betyder den för Sverige som industrination, ja för svensk välståndsutveckling?

Dessa frågor har Svenskt Näringsliv diskuterat med fyra framträdande svenska forskare och experter:

Bertil Andersson, prisbelönad biokemist, mellan 2011-2017 rektor för Nanyang Technological University (NTU) i Singapore.

Mats Benner, sociolog, professor i forskningspolitik, från 2020 rektor för Ekonomihögskolan vid Lunds universitet.

Sara Mangsbo, professor i protein- och antikroppsläkemedel vid Biomedicinskt centrum (BMC), Uppsala universitet.

Mathias Uhlén, forskare, uppfinnare och företagare inom bioteknik. Grundare av Science for Life Laboratory (SciLifeLab) med runt 1 500 forskare bara på centret i Stockholm.

Intervjuerna genomfördes enskilt med var och en av dessa forskarprofiler under andra halvan av augusti 2025. De återges här tematiskt: Först hur politiken påverkar USA, sedan hur den påverkar Sverige. Därefter belyses hur väl rustat Sverige skulle stå om vi hamnade i en amerikansk situation, följt av en diskussion kring den tilltagande kunskapsresistensen. Sist diskuteras frågan om välbefinnandets utvecklingen i Sverige kopplat till vår forskningspolitik.

2. Forskningen och USA

Den första frågan här är förstås hur detta påverkar forskningen i USA. Här finns enorma mängder med privata medel som stötdämpare, men situationen är ändå allt annat än god:

Bertil Andersson:

”Det är väldigt illa. Extremt illa. Om det hänt i Ungern eller i Turkiet hade det väl inte varit så farligt, men nu sker det i USA som fortfarande är forskningslandet nummer ett. Trump vill inte spendera federala pengar på en massa liberala professorer som han inte tycker gör någon nytta. Och vi ska inte förledas tro att detta bara handlar om statliga medel. Nu ska även privata donationer beskattas med 20–30 procent. Det betyder i princip att uppemot en tredjedel av alla spetsforskningspengar försvinner. Det är en extremt svår situation.”

Mathias Uhlén menar ändå att det inte handlar om någon omedelbar dramatik på spjutspetsforskningsnivå, det finns mycket pengar i systemet, men att utvecklingen likafullt är mycket oroande:

”Det är verkligen märkligt att ett land som varit så beroende av vetenskap och teknik har blivit så vetenskapsfientligt. För yngre forskare är det redan mycket illa. Man ser och hör en rädsla som sprider sig. De unga vill inte vara verbala här och dra på sig någon banna. De som doktorerar och är postdocs är ju på väg in i systemet i ett läge där pengaflödena stryps. Just det är oerhört oroväckande.”

Sara Mangsbo, också en spetsforskare inom Life science, håller med och förstår rädslan bland forskarna för att gå ut på barrikaderna när ens eget jobb och familjens försörjning står på spel. Ändå menar hon att en annan ordning hade varit önskvärd:

”I ett historiskt perspektiv så hade jag önskat att fler skulle ta kampen även om det inte är till någon kortsiktig fördel. Om tio år kommer vi att säga: ’Varför gjorde vi inget?’ Forskningen i USA kan inte längre sägas vara fri, och har kanske aldrig varit det när det visar sig hur lätt det är att attackera den.”

Mats Benner, sociologen som är professor i just forskningspolitik, betonar att den amerikanska akademins resa från att vara center-höger-elit till att bli en center-vänster-elit egentligen startade redan 1967. Vietnamkriget blev där en vattendelare. Så det har stormat på och om universiteten förr. Det som gör situationen särskilt allvarlig nu är kraschen mellan å ena sidan den mest välorganiserade forskningsorganisationen i världen och å den andra Trumps syn på detta som en svart låda som pumpar ut en massa forskning som han inte vill ha:

”Forskningen i USA kan inte längre sägas vara fri, och har kanske aldrig varit det när det visar sig hur lätt det är att attackera den”

”Det finns tre element i Trumps förhållningssätt. Det är autokrati, antietablissemang och antibyråkrati. Han vet bäst själv, han är motarbetad av etablissemangen och han vill slå sönder byråkratin. Universiteten symboliserar allt detta för honom. Slår du ihop dessa tre så får du ren och skär vandalism. Där är vi idag.”

Och även för svenska forskare är denna utveckling påtaglig.

Sara Mangsbo:

”Det blir en jättestor förändring globalt. Inom Life science ser vi redan en stor påverkan när det gäller hur vi ska finansiera vår forskning.”

Detta är en insikt som kommer att prägla de resonemang som forskarna framför i denna skrift.

Upptakten till utvecklingen verkar stå att finna i en uppblossande anti-wokerörelse:

Mathias Uhlén:

”Det är en väldigt stor förändring som inte bara handlar om Trump, sociala medier har stor betydelse för detta. Men sedan har Trump gjort det till ett korståg, bland annat genom att anställa en sådan, ja galning, som Robert Kennedy. Och här ska vi komma ihåg att det finns korn av sanning i anti-wokerörelsen. Det kan vara befogat att

ifrågasätta vissa vacciner, men här gör man det till något allmängiltigt och angriper de 99 procent av vaccinerna som hjälpt och hjälper så många. Men det är typiskt för alla former av rättshaverism. Av en liten tummetott så tar man hela armen. Nu måste vi börja ta detta på fullaste allvar.”

Även Bertil Andersson anser att den ”extrema wokeismen” måste diskuteras. ”Ett universitet är en del av samhället. Detta samhälle måste ge universiteten stor frihet, men det måste finnas ett samspel. Tänk om vi hade ett universitet i Skåne som bestämde sig för att bli ett fascistiskt universitet. Skulle vi tillåta det i åsiktsfrihetens namn?”

Mats Benner betonar att vi de senaste 30 åren sett en exceptionell kunskapstillväxt i USA i olika kluster där 7,5 procent är woke och 92,5 procent är kapitalisering på nya material, bygget av en global liberal teknoekonomisk samsyn över hela det politiska spektret, från Bill Clinton över George W Bush och till Barack Obama:

”Men dagens politiska ledning i USA vill inte vara någon del av allt detta. De avskyr det kosmopolitiska. Och vi ska vara medvetna om att den federala finansieringen av forskningsmedlen har vuxit dramatiskt sedan 90-talet, från nästan ingenting upp till närmare 50 procent. Så därvidlag har Trump en starkare ställning än vad Richard Nixon och Ronald Reagan hade på sin tid när de grymtade om utvecklingen på universiteten.”

”Det går inte att sitta och tro att detta bara är Trump. Detta är ingen Trumpidé, något han kommit att tänka på under en golfrunda, detta är republikansk baspolitik”

Bertil Andersson är i sammanhanget också oroad över en förklaringsmodell som kan leda till föreställningen att denna forskningsfientliga politik kommer att försvinna med Trump:

”Det går inte att sitta och tro att detta bara är Trump. Detta är ingen Trumpidé, något han kommit att tänka på under en golfrunda, detta är republikansk baspolitik. Och ser man på den tafatthet och passivitet som råder inom Demokraterna just nu är det inte osannolikt att republikanerna fortsatt kommer att dominera. Då kommer också denna inställning till forskningen att fortsätta långt efter Trump.”

Även där är Mathias Uhlén inne på samma tankar:

”Det är väldigt många som hoppas att detta är Trump och sedan är det över. Lite som med pandemin; en ond dröm som bara försvinner. Det var så otroligt omvälvande när det hände och nu tänker ingen på det. Men med den antivetenskapspolicy som Trump

står för, det är egentligen inte teknikfientlighet utan mer riktat mot vetenskapen som sådan, är det en väldigt stor risk för att politiken består. Trump hade ju inte kommit till makten om det inte funnits stora grupper som är på hans sida här.”

Mats Benner har en annan hållning:

”Ryktet om USA:s död är inget nytt. USA är samtidigt mer provinsialt än Åmål och mer kosmopolitiskt än någonting annat. USA klarade McCarthy-eran, och USA och de amerikanska universiteten kommer att klara detta. Jag ser detta mer som ett svampmoln; en Napoleon III med stora planer men med ett övermäktigt motstånd. Han behövdes som en övergång till något nytt, det gäller också för Trump. Detta är ett Trump-moment. Men vi ser redan bakslagen för honom. USA kommer tillbaka.”

Att denna återgång till en tidigare normalitet även skulle gälla USA som forskningens epicentrum verkar dock långt ifrån självklart. Här finns en spännande och kanske oroväckande rörelse:

Sara Mangsbo:

”All denna osäkerhet kring det regulatoriska ramverket, vilka läkemedel de fortsatt vill satsa på, vilka områden som får stå tillbaka. Allt detta gör investerarna i USA rädda, vilket spär på osäkerheten. Och då försvinner det kapital vi brukade få del av. I det läget måste vi som är så beroende av USA fråga oss om vi ska sitta still i båten och invänta en återgång till det som varit eller om vi ska söka oss till andra marknader. Troligtvis kommer vi att få se exempel på båda dessa strategier.”

Frågan blir då åt vilket håll forskarna kommer att vända sig och åt vilket håll man ska titta.

Mattias Uhlén: ”En stor del av USA:s spetsforskningskompetens i dag består av inflyttade kineser. Dessa kineser reser nu tillbaka till Kina. Det ska bli mycket intressant att se vad som händer där. Helt uppenbart är en förskjutning av forskningens epicentrum på gång från USA till just Kina.”

Bertil Andersson: ”Kina går upp och förbi USA som samtidigt sjunker. Kineserna har sedan mitten av 90-talet satsat på kvantitet. Man har skickat ut folk i världen för att forska. Nu tar man tillbaka dessa forskare och gör en enorm kvalitetssatsning. Om du tittar på de vetenskapliga tidskrifterna Science och Nature så har 50 procent av artiklarna kinesiska författare.”

Sara Mangsbo: ”Hur snabbt detta går, och hur kraftig denna förändring blir, beror på i hur stor utsträckning som de kinesiska innovationerna blir så pass mogna att de blir globala. När det gäller läkemedel så måste man för att kunna agera globalt genomföra regulatoriska studier enligt de krav som finns på olika marknader. Men de är redan på gång, så det blir absolut en förflyttning i den riktningen.”

Mats Benner skissar på ett alternativt framtidsscenario:
”Det som talar mot Kina är att de inte har ambitionen att bli en global dominant på forskningsområdet. Allt där ingår i ett nationellt system med en nationell plan. De har ingen kosmopolitisk ambition. Jämför med Japan på 80-talet. Alla var rädda för att Japan skulle ta över. De låg långt framme som spetsnation på forskningsområdet. Men det blev inte så. Japan var för nationalistiskt. Och du når inte nivån som epicentrum för forskningen utan att vara en del i ett globalt utbyte. Men det som sker just nu är att USA tappar mark till Kina, det är otvetydigt.”

Avslutande reflektioner

- Det som händer inom forskningspolitiken i USA är alarmerande, långtgående och med tydliga implikationer om en bestående förändring av förutsättningarna för framtida spetsforskning.
- Det är långtifrån säkert att denna politik upphör med Donald Trump. Och även om så sker är skadan för USA som forskningsnation sannolikt redan ett faktum.
- Epicentrum för forskningen förflyttas nu till Kina. Huruvida detta är ett bestående fenomen eller en övergång till något annat är för tidigt att säga. Men att denna rörelse sker nu, och sker snabbt, är tydligt.
- Det faktum att en stor del av USA:s nuvarande spetsforskare är kineser som nu flyttar tillbaka till Kina talar sitt tydliga språk.
- Att hälften av alla artiklar i de ledande vetenskapliga tidskrifterna Nature och Science har kinesiska författare är en annan tydlig signal.

3. Forskningen och Sverige

Om epicentrum för forskningen förflyttas från USA till Kina, med de långsiktiga osäkerheter som finns, får det förstås återverkningar även på svensk forskning.

Bertil Andersson: ”Vi måste samarbeta med Kina. Vi kan inte måla svart eller vitt här. Det handlar om olika nyanser av grått. Vi samarbetade med Sovjetunionen när jag var ung forskare. Ska vi idag samarbeta med Kina om att utveckla bilar men inte studera kemiteknik med dem? Det vore vansinne. Men detta är delvis en bild som katalyserats av förre amerikanske presidenten Joe Biden. När det gäller Kina var han av samma skrot och korn som Trump. Sverige reagerade med ryggmärgen och följde i USA:s isolationistiska tankegångar. Men det kan vi inte göra. Vi måste ha en ansvarsfull internationalisering, arbeta med Kina på teknikområdet men vara smarta nog att se var gränsen går när det gäller försvarsindustri och annat. Detta är inte helt enkelt. Men det måste göras.”

Mathias Uhlén ser en smygande akademisk rädsla för beröring med Kina som oroar honom:

”Officiellt har vi ingen negativ syn på Kina, men i praktiken är det så. Kina har blivit en inofficiell paria, det vill säga motsatsen till Nordamerika som vi alltid sett som någonting mycket fint och bra. Vi borde vara mer egoistiska och skaffa oss ett större utbyte med Kina. Vi ska inte vara naiva, men egoistiska. Det går inte att finna någon formel för detta. Våra forskare måste utbildas i hur sådana samarbeten ska skötas, det gäller att vi har medvetna forskare som samtidigt inte blir för rädda eller byråkratiska. Det är en balansgång, men å andra sidan krävs ett visst mått av försiktighet även i forskningsrelationerna med Tyskland och Frankrike.”

Bertil Andersson menar dessutom att ”om vi inte samarbetar med Kina och USA monterar ned, då kommer vi att få svårare att få forskningsmedel även från amerikanarna. Vi måste vara där spetsen finns”.

Frågan är då hur svensk politik ska kunna anamma en sådan strategi. Idag är hela detta fokus inriktat på faran för olika typer av forskningsrelaterat spioneri, inte minst från just Kina.

Bertil Andersson: ”Det är industrin som måste visa vägen. De stora svenska industrierna – Sverige är unikt som ett så litet land med så stora framgångsrika industrier – kan inte avskärma sig från Kina. Dessa stora industrier, och deras representanter, måste säga ifrån om politikerna visar isolationistiska tendenser. Och detta bör ske i samarbete med forskarsamhället och universiteten som måste ta fram samarbetsformer med Kina som bygger på ansvarsfullt forskningssamarbete. Vi har trots allt haft forskningssamarbete med Kina fram till för fem år sedan. Jag reste tillsammans med dåvarande utbildnings- och forskningsminister Thomas Östros till Kina för att diskutera forskningssamarbeten. Industrin applåderade. Det lappkast vi ser nu är överdrivet.”

Mathias Uhlén: ”Det är en intressant balansgång. Kineserna håller på att bli väldigt bra på teknologi och mycket av forskningen bygger på det. En inte obetydlig del av forskningen utövas dessutom med ’open access’, och där bortfaller ju problemet.”

När det gäller spioneriet har Bertil Andersson också en annan reflektion:

”Man kan fråga sig om Kina är så intresserat av informationsutbyte med väst längre. Idag är det kanske tvärtom. Ta Northvolt, exempelvis – vilka är det som kan göra batterier? Vi kan inte ens sätta upp en fabrik. För med Northvolt var det även rent tekniska saker som fallerade. Asien håller på att springa ifrån oss. Men det är vi för uppnosiga för att erkänna.”

Vi bör dock inte titta oss så blinda på Kina att vi glömmer alla andra samarbetsmöjligheter som kan öppna sig.

Mats Benner: ”Vi kan hamna i ett mer multipolärt system. Idén om att en kontinent i taget ’call the shots’ kan ha kommit till vägs ände. I stället kan det växa fram en grupp mellanstora länder, Sydkorea, Sverige, Uruguay med flera som bildar gemensam forskningsfront. På ett mer övergripande plan så ser vi kanske nu med Putin, Xi Jinping och Trump den sista resten av Jaltakonferensen; i och med dem tar 1900-talets era slut på riktigt.”

”Man kan fråga sig om Kina är så intresserat av informationsutbyte med väst längre. Idag är det kanske tvärtom”

Här håller Bertil Andersson med:

”Ja, Sverige måste förstå hela den nya världen. Tecnológico de Monterrey i Mexiko är exempelvis det bästa universitetet i hela Sydamerika. Privatägt av mexikansk industri. När de var på besök i Stockholm och Göteborg och bland andra träffade Wallenbergsfären så reagerade dessa svenska industriledare förtjust: ’Varför har vi inte tänkt på Mexiko?’ Kartan ritas om. Förutom Mexiko finns här även Indien, Argentina, Indonesien, kanske Sydafrika.”

När världens forskningsscen stöps om kommer Sverige i vilket fall att behöva anpassa sig:

Sara Mangsbo: ”Vi ser tydliga exempel från vår institution på hur experter i internationella grupper som sysslar med datainsamling för kliniska studier står i begrepp att sätta i gång med sin forskning när medlen blir indragna. Frågan blir då om de för samhällsnyttans skull ska fortsätta i rena good will-projekt eller om de ska avbryta. Med good will-modellen kostar detta ingenting för dem som drar in medlen. Men på sikt så innebär utvecklingen att dessa forskargrupper, med breda kontaktytor mot

industrin, kommer att förflytta sig i riktning mot mer akademisk industriforskning som inte längre tar avstamp i frågeställningar som FDA (U.S. Food and Drug Administration) och NIH (National Institute of Health) drivit fram.”

När det gäller forskningen i Sverige ser dock Mats Benner ett annat problem som måste hanteras oavsett vilka de internationella strömningarna är. Vi måste, menar han, börja hos oss själva:

”Forskarna verkar ha glömt bort forskningens egentliga värde och drivkraft; att se något man inte visste att man kunde se, drömmarna, visionerna, galenskapen, allt detta är bortstadat. Nu handlar det bara om projekt och den flexibla finansieringen. Där lägger forskarna sin kraft i dag. Det är som en tidigare riksbankschef en gång sade till mig: ’Jag har så otroligt bra medarbetare. De kan allt, de kan språk, de kan metod, de kan presentation, de kan samarbeta, det enda de inte kan är ekonomi.’”

Avslutande reflektioner

- Förflyttningen av forskningens epicenter till Kina får omedelbara konsekvenser för Sverige.
- Vi måste ha ett forskningssamarbete med Kina. Vi får inte tro att det här handlar om att måla svart eller vitt. Vi ska inte vara naiva, men lite mer forskningsmässigt egoistiska.
- Idag håller inte bara politiken emot, även inom akademien ser vi en smygande beröringsskräck med Kina.
- Därför måste industrin visa vägen. Där vet man att samarbetet behövs. Där bör man därför också ta en position och säga ifrån om de isolationistiska tendenserna i samhället blir för långtgående.
- Samarbetet bör ske med all respekt för att det inte handlar om några enkla avvägningar.
- Men har vi inte ett forskningssamarbete med Kina kommer vi att få svårt att få medel även från andra håll.
- Samtidigt ska vi vara öppna för nya former av samarbeten på forskningsområdet: med Sydamerika, med andra länder i Asien, med Sydafrika och inte minst med Europa.

4. Trumpeffekten och Sverige

Om det som nu händer på forskningssidan i USA skulle hända i Sverige, hur väl rustade skulle vi egentligen vara? Även om vi har ett annat politiskt system och en idag grundmurad tilltro till forskningens betydelse behöver vi inte för alltid vara skyddade mot antivetenskapliga politiska strömningar. Och då har vi i Sverige ett system där lejonparten av våra universitet är statliga myndigheter. Det talar snarare för att vi har det sämre förspänt därvidlag än USA. Vad säger forskarna om det?

Mathias Uhlén ser riskerna, men också motståndskraften:

”Det vore naturligtvis ett skräckscenario om det utsågs vetenskapsfientliga rektorer på våra universitet. Jag har stort förtroende för ledningarna för våra universitet i dag. Men de är myndigheter. Det finns en oroande aspekt i detta. Samtidigt så är Sverige tillsammans med England och Danmark de länder i Europa med mest privat forskningsfinansiering. Wallenbergpengarna vaccinerar oss lite där.”

Bertil Andersson menar att vi inte kan bortse från den svenska universitetsstrukturen och att det potentiellt skulle vara mycket svårare för Sverige att stå emot en ”Trumpifiering”. Han drar en parallell från sin egen yrkeserfarenhet:

”Jag jobbade i Singapore i 12 år, och folk frågade hur jag kunde vara verksam i ett ickedemokratiskt land. Jag svarade att jag hade mer av politiska påpekanden och påverkansförsök från den svenska regeringen när jag var rektor i Linköping än vad jag hade av Singapores regering när jag var verksam där. Då blir alla långa i ansiktet och kan

inte tro att det är sant. Vår självbild är sådan att vi inte kan ta in detta. Men vi ska inte hymla med att vi inte är oberoende om vi är statliga myndigheter. Sedan ska jag säga att både socialdemokratiska och borgerliga regeringar har respekterat universitetens självständighet till en hög grad. Men inte så helt perfekt och fullständigt. Får vi en höger- eller vänsterpopulistisk regering i Sverige så kan vi hamna i en mycket besvärlig sits.”

Mats Benner håller med: ”Universitetsstyrningen i Sverige bygger på att staten är god, trygg och pålitlig. Det finns en oklar relation här. Ibland vill universiteten bli styrda, det är bekvämt, ibland bråkar de över något kunskapsprov de ska upprätta. Riktig autonomi är väldigt krävande. Men har man den inte är man samtidigt mer utsatt. Där har du dilemmat.”

Bertil Andersson pekar i sammanhanget på att den enda rektor som tydligt och ordentligt har gått ut och höjt varningsflagg för utvecklingen i USA är Lars Strannegård, och han verkar på privatägda Handelshögskolan.

Då uppkommer frågan om något bör göras för att föregripa en ”Trumpifiering” av den svenska forskningen.

Lärdomen är, enligt Sara Mangsbo, att vi måste ompröva vår inställning till USA:

”Vi måste avveckla detta med myndighetsstrukturen för universiteten. Där är Sverige unikt. Vi är så självtillräckliga ibland så man blir skrämmd”

”Vi kan tyckas ha gjort oss för beroende av USA. Och det är också någonting som USA eftersträvat. När vi nu ser detta försvinna måste vi inse att vi framöver inte kan ha det på detta sätt. Vi kan inte lämna ledarskapet till en part som plötsligt drar sig ur det. Då måste vi ta ett större eget ansvar. Och vi måste diskutera hur detta ska ske på europeisk nivå. En sak är forskningen som sådan, och trögheten i den svenska myndighetskulturen är därvidlag möjligtvis ett visst skydd mot tillfälliga politiska attacker av Trumpkaraktär, men det handlar också om att kunna tillhandahålla vacciner och nödvändig support till tredje världen. Hur ska vi kunna se oss själva i ansiktet om vi fallerar där. Det är ett ansvar på politisk nivå, men industrin kommer att behöva bistå.”

Bertil Andersson menar att den enskilt viktigaste åtgärden som kan vidtas från politiskt håll i syfte att göra universiteten mer motståndskraftiga i händelse av en svensk "Trumpifiering" ändå är att titta på styrningen:

"Vi måste avveckla detta med myndighetsstrukturen för universiteten. Där är Sverige unikt. Vi är så självtillräckliga ibland så man blir skrämmd. Dels ska du vara en präktig myndighet som följer alla regler, dels ska du ligga i forskningsfronten och tävla mot Stanford. Det är en svår ekvation. Myndighetsaspekten präglar dessutom arbetet i universitetsstyrelserna, och det påverkar vilka som blir rektorer. Det skulle bli bättre dynamik om universiteten gjordes till stiftelser."

Om detta är Mathias Uhlén inte helt ense:

"Jag är inte säker på att det löser problemet. Även om jag exempelvis tycker att Chalmers tekniska högskola fungerar fantastiskt bra så är jag inte säker på att den skulle ha det lättare i ett sådant läge. Också med mycket privata pengar i systemet är vi alltid beroende av de offentliga medlen. Så jag tror inte på en sådan förtida vaccination."

Bertil Andersson håller med om det resonemanget men menar att frigörelsen från myndighetsformen inte behöver betyda att universiteten övergår i privat ägo. En bättre form vore enligt honom "public universities" såsom hans eget NTU i Singapore. Alltså statliga stiftelser men inte myndigheter.

Bland alla farhågor om utvecklingen i USA finns också mer optimistiska tongångar. Många ser en möjlighet för Sverige att ta nya positioner inom forskningen och att dra till sig toppforskare som inte längre vill vara verksamma i USA. Här kan spåras en försiktig optimism hos forskarna.

"Forskningsmässigt kan utvecklingen i USA gynna oss på denna punkt. Men det gäller bara under förutsättning att vi faktiskt i Europa vågar satsa kapital och resurser själva"

Sara Mangsbo: "Om jag ser det i ett europeiskt perspektiv så hoppas jag att USA:s indragning av medel till vaccinforskningen gör att vi, som under pandemin hade en ledande position med mRNA-vacciner under BionTech-teknologin, ska kunna föra

den stafettpinnen vidare och bli de som tar över. Forskningsmässigt kan utvecklingen i USA gynna oss på denna punkt. Men det gäller bara under förutsättning att vi faktiskt i Europa vågar satsa kapital och resurser själva.”

Som alltid handlar det här inte bara om var de främsta hjärnorna finns utan också om vem som ska finansiera. Sara Mangsbo utvecklar:

”Frågan är hur vi ska kunna bygga större och starkare industrier på området. Där har vi i Europa inte haft en lika stark initial vilja att satsa kapital för att tänka och bygga stort inom Life Science. Den väldigt diversifierade marknaden mellan länderna är här också ett inbyggt problem som skapar utmaningar; den europeiska marknaden måste bli mindre komplex och mer enhetlig för att vi ska lyckas attrahera kapital. Men det kräver att svenska och europeiska riskkapitalister går in och möter upp satsningarna från USA.

EU måste samtidigt fundera över hur man ska använda statligt drivna innovationssatsningar på rätt sätt. Utomeuropeiska riskkapitalister satsar inte om vi inte satsar själva. Samtidigt måste vi komma bort från nu rådande ordning där tilldelning av offentliga medel, exempelvis från Europeiska ramverkets acceleratorprogram (EIC Accelerator), initialt bara sker om du visar att du inte kan få något riskkapital. Det uppmuntrar ansökningar för projekt som inte kan få privat finansiering och det gör i sin tur att viktiga innovationer riskerar att sorteras bort redan på tankestadiet.”

Inte heller när finansieringen finns är sambandet mellan nivån på forskningen och nivån på forskarna riktigt lika enkel som den låter. Mathias Uhlén funderar kring detta med att få forskare från USA att attraheras av Sverige och drar paralleller till sin egen verksamhet:

”Jag har varit med och startat SciLifeLab, jag var första chefen där under sex år och vi bestämde direkt att vi inte ska satsa på de etablerade världsforskarna utan anställa personer på lektoratnivå, forskare i 35-40-årsåldern som får ordentlig finansiering under sex till nio år. 90 procent av dessa rekryteringar kom från utlandet. De lockades av finansieringen med fyra till fem personer i en forskargrupp. Det har varit otroligt framgångsrikt. På samma sätt bör man göra nu. Vi ska knyta till oss forskare på

”Vetenskapsrådet försökte locka hit väldigt väletablerade forskare, personer på Nobelprisnivå. De nappade på det generösa erbjudandet, men de kom aldrig hit”

väg att blomma ut. Då kan vi dra nytta av situationen, kanske inte så mycket bland amerikanerna som bland de som flyttat dit och som nu vill röra på sig igen.”

Uhlén vet också hur man inte ska göra:

”Vetenskapsrådet försökte locka hit väldigt väletablerade forskare, personer på Nobelprisonivå. De nappade på det generösa erbjudandet, men de kom aldrig hit. De satte någon junior i Stockholm och var själva kvar i USA. Jag ska väl inte säga att det var ett fiasko, men det visar att det är väldigt svårt att få en sådan satsning att fungera.”

Bertil Andersson är inne på liknande tankegångar. Han menar att det främst är nordeuropéer som flyttade till ”science heaven” för tio till femton år sedan som vi ska rikta in oss på:

”Detta görs på andra håll. Mexiko satsar på att rekrytera tillbaka ”sina” forskare, Singapore likaså. Så ska Sverige också lyckas med detta får vi inte sitta och sova. Då måste vi bjuda till. Då måste vi bestämma oss för att satsa pengar på att ta hem fem till tio superforskare. Det tycker jag att man ska göra.”

Mats Benner: ”Ett land med viss skepsis mot elitism passar inte för denna akademiska elit. Dessa forskare kommer knappt till England. Men doktorander och post docs kan vi kanske få en skärva av. Även där har vi att slåss mot länder som Nederländerna, Danmark och Schweiz, alla med betydligt starkare akademiska miljöer där elitismen odlas mer hårdfört. Alla svenska försök att odla elitism har stupat, även den inhemska eliten är ganska mjuk och avundsjuk av sig. Det är ingen bra jordmån för elitära kosmopoliter.”

Benner påpekar också att effekten av Trumps politik här inte kommer att bli den eftersträlvade:

”Det är inte woke-professorn han skrämmar bort, utan i stället alla post docs som är helt avgörande för USA:s forskningsframtid, de som gör jobbet.”

Avslutande reflektioner

- Lejonparten av våra universitet är statliga myndigheter. Det gör att våra forskningsinstitutioner är dåligt rustade att stå emot en svensk ”Trumpifiering” av forskningspolitiken.
- Vår modell bygger på att staten alltid är god.
- Vi är unika internationellt med våra myndighetsstyrda universitet.
- Ett sätt att föregripa tider med ett mindre forskningsbejakande politiskt styre vore att frigöra universiteten från myndighetssfären.
- Den offentliga finansieringens betydelse skulle ändå kvarstå. En privatisering är därför ingen självklar väg. Bättre då att skapa en form av offentligt ägda universitet som inte är myndigheter. Det är en internationellt beprövad modell.
- Men viktigast för att föregripa en tid med politisk turbulens i Sverige är att då ha säkrat internationella forskningsmedel som inte som idag är så beroende av USA.
- Utvecklingen i USA kan också innebära möjligheter för svensk forskning:
 - Rätt hanterat kan vi ta över rollen som världsledande på vaccinforskning. Det kräver att vi gör det som ett europeiskt projekt. Och det kräver ett ökat intresse från svenska och europeiska riskkapitalister att vilja satsa på detta.
 - Rätt hanterat kan det också innebära att vi lockar fler forskare till Sverige. Det kräver att vi förstår vilka forskare det är vi kan locka hit och att det finns en politisk vilja att lägga resurser på det. Något som nu sker i andra delar av världen.

5.

Forskningen och kunskapsresistensen

Vi har varit inne på wokeismen i USA som en förklaring till utvecklingen där. Den har kännetecknats av en populism som nu möts av sin inte mindre populistiska antites. Men vi ser också mer renodlade antivetenskapliga strömningar. Och dessa är inte heller isolerade till USA. Det handlar om en kunskapsresistens, en ovilja att se vetenskapen som något annat än en åsikt bland många, som verkar sprida sig. Det är i sig en utveckling som gör händelserna i USA just nu än mer oroande.

Mathias Uhlén: ”Jag tycker det är farligt. Vi hamnar i de sociala mediernas träsk. Där kan man skriva vad som helst. Dessa medier fungerar precis som Trump – kommer man med samma lögn tillräckligt många gånger så blir det till slut en sanning. Jag hade en fundering om att starta en ’sannings-podd’ där vetenskapen talade om vad vi vet och vad vi inte vet i olika frågor. Men jag har blivit alltmer pessimistisk. En sådan podd skulle ändå aldrig nå dem som behöver höra den.”

Här vill Sara Mangsbo ändå att vi ska lyfta blicken och inte bara fokusera på de möjliga kanterna:

”Jag känner inte att hoppet här är ute, snarare möter jag ett mycket stort intresse från folk som vill prata och förstå vad som händer på forskningsfronten. Möjligtvis är det så att faktaresistensen inte är ett så utbrett fenomen som vi ibland kan förledas tro, utan att de är få som hörs mycket. Samtidigt är desinformationen från personer som Robert F Kennedy Jr livsfarlig, men den har vi inte riktigt sett i Sverige ännu.”

Oavsett vilket så menar Bertil Andersson att vi här har en förklaringsfaktor till utvecklingen: "Antiintellektualismen, ifrågasättandet av Life science-forskningen, vaccinskeptiker, det är absolut en del av det här. Jag träffade en känd svensk genusforskare som sa att hon inte längre kunde åka till USA och diskutera dessa frågor. Så detta händer alltså nu. Svenska forskare inom social- och humanioradisciplinerna kan inte presentera forskningsresultat i USA. Det är en typ av yttrandeförbud."

Denna trend har pågått under en längre tid. I USA i alla fall de senaste tio åren. Bertil Andersson återvänder till sitt tidigare resonemang om utvecklingens orsaker:

"Tyvärr så har universiteten själva bidragit till den här utvecklingen. Allt för mycket 'bottom up' och allt för mycket oberoende kan leda till en fragmentering. Universiteten har tillåtit att samhällsvetenskap och humaniora politiserats som en del i wokeismen, speciellt så i USA. De har inte varit interaktivt lyhörda. Och de får betala ett högt pris."

"Forskarna och universitetsföreträdarna har fått hybris av att alltid säljas in som facit. Men vetenskapen är inte alltid lösningen"

Mats Benner menar att det samtidigt funnits en övertro på vetenskapens förmåga som bidragit till problemen:

"Forskarna och universitetsföreträdarna har fått hybris av att alltid säljas in som facit. Men vetenskapen är inte alltid lösningen. Den kan exempelvis inte säga om vi ska ha mer eller mindre kärnkraft. Politiken skyfflar över sådana frågor på vetenskapen. Och vetenskapen, ofta nationalekonomin och statsvetenskapen, har svårt att skilja det ena från det andra. Det bidrar till en berättigad misstro."

Det är här lätt att hitta belägg för utvecklingen men betydligt svårare att göra någonting åt den:

Mathias Uhlén: "Om vi säger att det inte finns någon sanning – och där är vi nästan – då måste forskarna på något sätt ta den matchen. Gärna tillsammans med etablerade medier. Det ska nog frikopplas från politiken, annars blir det så lätt polariserande och åsiktspushande. Även medierna är ofta väldigt politiska, men vi måste då sträva efter att vara så opolitiska som möjligt. Jag vet inte riktigt hur det ska gå till."

I det sammanhanget är det rimligt att också peka på en viss politisering av svenska lärosäten; i detta fall Uppsala universitet vars konsistorium gick ut med ett öppet brev där de krävde att den svenska regeringen skulle agera hårdare mot Israel.

Uhlén: ”Ja, jag tycker att detta var ett klavertramp. Universiteten ska på ledningsnivå inte vara politiska. Och det är man nu i Uppsala. Jag sitter i föreningen ’Uppsala universitets vänner’, jag ska ta upp denna fråga där.”

Andersson: ”Ett universitet kan gå ut och säga att de nödlidande i Gaza måste få mer resurser, men den kan inte enbart skylla detta på en part, det blir helt fel.”

Benner: ”Det är tragikomiskt. Vill man vara woke eller antiwoke eller vad man nu vill vara så är en förutsättning för det att man är självständig, att man inte är en statlig myndighet. Det vi ser är en effekt av att universiteten inte klargjort för sig själva vem man egentligen är, hur relationen ser ut.”

Sara Mangsbo vill här återkoppla till ett tidigare resonemang om det historiska ansvaret:

”När ska man dra i bromsen och när måste man tala klarspråk? Och vem kommer att döma dig om du håller tyst? Frågan är om vi här har passerat en anständighetsgräns som gör att vi måste stå upp, som universitet och som enskilda individer.”

Frågan om politiseringen av våra universitet måste enligt Sara Mangsbo ställas i relation till vad de politiska besluten får för inverkan på universitetens verksamhet. Frågeställningen kommer då närmare oss än Israel-Palestina-konflikten:

”Politiska beslut gör att universiteten, som är något av det mest internationella vi har, får allt svårare att rekrytera personer utifrån, eftersom allt fler har allt svårare att ta

sig hit, att få uppehållstillstånd, att bli insläppta. Vi är väldigt utsatta för det eftersom vi är beroende av den arbetskraften. Nu begränsas våra möjligheter därvidlag utifrån politiska beslut. Innebär det en politisering av universiteten att påpeka detta? Ska vi därför låta bli?”

Avslutande reflektioner

- Renodlade antivetenskapliga strömningar hos befolkningen har banat väg för Trumps politik.
- Det handlar om antiintellektualism, vaccinskepsis, synen på vetenskapen som en åsikt bland andra.
- Universiteten är själva medskyldiga till utvecklingen genom en politisering av samhällsvetenskap och humaniora.
- Där finns också en övertro på vetenskapens förmåga att lösa olika frågor som i grunden är politiska. Det leder till ett välgrundat ifrågasättande.
- Forskarna har ett stort ansvar för att ändra den bilden. Även traditionella medier har en viktig roll.
- Hur spridd denna faktaresistens eller kunskapsresistens är vet vi inte. Det kan vara få som ropar högt, men företeelsen har likafullt en stor inverkan på forskningspolitikens utveckling.
- Här finns också en diskussion om en politisering av svenska lärosäten, föranledd av ett öppet brev från Uppsala konsistorium där regeringen uppmanades att föra en tuffare politisk linje gentemot Israel.
- Att svenska universitet i sin egenskap av myndighet agerar på detta vis är föremål för starkt ifrågasättande.
- Samtidigt kan frågan ställas om svenska universitet därför alltid ska passa i storpolitiska frågor och om inte ett sådant förhållningssätt tvärtom kan minska förtroendet för dessa institutioner på sikt. Finns det ingen gräns bortom vilken universiteten tvärtom har en skyldighet att göra sin röst hörd?

6.

Välståndsutvecklingen och forskningspolitiken

Att den svenska välståndsutvecklingen är kopplad till vår industris konkurrenskraft, vilken i sin tur är kopplad till dessa industriers innovationsförmåga, torde vara oomtvistat. För att Sverige ska vara fortsatt framgångsrikt krävs därför att industrin får tillgång till toppkrafterna inom olika forskningsområden: teknik, AI, Life science, matematik med mera. Idag kommer allt fler forskarstudenter från andra länder, och många av dem flyttar hem igen efter avslutade studier. Utgör detta ett hot mot svensk välståndsutveckling på sikt och kan vi i sådana fall göra någonting åt det?

Mats Benner: ”Här har vi ett uppenbart problem. En fjärdedel av alla entreprenörer i Silicon Valley kommer från Indien. Vi blir ett rikare och bättre land om vi tar tillvara denna arbetskraft. En duktig kemist ska inte bara vara en forskningsarbetskraft. Även industrin måste naturligtvis ta del av kompetensen.”

”Svensk industri måste förstå att den för sin egen skull måste ta en aktiv roll när det gäller att rekrytera toppkompetens till våra universitet”

Mathias Uhlén: ”Många utländska forskare vill ut i näringslivet. Det gäller att det finns bolag som kan ta hand om dem också. Men det viktiga är att många utländska forskare är här och utgör källan för ny kunskap och teknik som är bra för Sverige. Även om de sedan försvinner så tillbringar de sina mest produktiva år här. När de åker hem gör de det som ambassadörer för Sverige. Innovationerna är kvar i Sverige även om forskaren flyttar.”

Ändå finns det enligt Bertil Andersson en del att göra:

”Svensk industri måste förstå att den för sin egen skull måste ta en aktiv roll när det gäller att rekrytera toppkompetens till våra universitet. När jag, tillsammans med Wallenbergstiftelsen, rekryterade toppforskare inom AI till Sverige så visade det sig att väldigt många av dem var intresserade av att också få en ingång till den svenska industrin. De vill arbeta här, och industrin måste ta vara på den möjligheten. Det räcker inte ge anslag utan industrins företrädare måste vara engagerade i rekryteringen. Då får de utländska forskarna också fler beröringspunkter till Sverige. Om du binder båten med två snören är det större chans att den stannar kvar.”

Sara Mangsbo menar att industrins förhållningssätt till forskningen följer ett logiskt mönster som kommer att leda till ökade satsningar:

”Industrin satsar medel för att nå ett uppsatt mål. När dessa medel försvinner från ett håll – USA – måste det kompenseras från ett annat. Därför kommer den svenska industrin att behöva satsa mer. Även för industrin handlar det om att navigera i ett nytt forskningslandskap. De som inte lyckas med det försvinner.”

Industrin har alltså en uppenbar roll här. Men även politikens position är viktig. Ständiga byten på forskningsministerposten, tre på lika många år i nuvarande regering, ger mest intryck av att den betraktas som en restpost. Även inom ministerportföljen verkar forskningen vara satt på undantag. Vi har utbildningsministrar och gymnasie-ministrar men sällan renodlade forskningsministrar. Ser forskarna detta som ett problem?

***”Vi har egentligen ingen forskningsminister i Sverige.
De sysslar med annat”***

Mathias Uhlén: ”Vi har egentligen ingen forskningsminister i Sverige. De sysslar med annat. Jag har suttit i forskningsberedningen två gånger och där känner man absolut att forskningen inte är ett prioriterat område. Under mina sex år i Vetenskapsrådet hade vi inte ministern på besök en enda gång. Och då är det ändå en myndighet som beslutar om fördelningen av 8–9 miljarder kronor i offentliga medel. Det är väldigt lågt prioriterat.”

Sara Mangsbo har liknande tankegångar:

”Vi professorer är ålagda att utöva den tredje uppgiften, vi är ålagda att undervisa och vi ska forska. Det vore rimligt att samma krav ställdes på forskningsministern. De ska veta vad forskning innebär, de ska se skillnaden mot att undervisa, och de ska kunna kommunicera denna skillnad och de skilda finansiella behov som kommer av detta. Det behövs helt enkelt mer forskningskompetens hos forskningsministern.”

Bertil Andersson pekar på personberoendet:

”Jag satt i forskningsberedningen när Mats Persson var ansvarig minister. Det fungerade mycket bra. Sedan blev det gonatt. Två andra politiker att nämna i sammanhanget är Thomas Östros (S), politiker ut i fingerspetsarna men en person som kunde sitt område, och Per Unckel (M), också han väldigt kompetent. Men vi har också exempel på när forskningsministern varit den mest lättviktiga i ministären. Det finns ingen skillnad beroende på vilken färg regeringen haft, det handlar enbart om vilka personer det är.”

Även Mats Benner lyfter fram Per Unckel, utbildningsminister 1991–94, som ett föredöme:

”Han är den senaste goda forskningsminister vi haft. Då var utbildning en ekonomisk hävstång, universiteten en symbol för ungdom, framgång, framsteg, frihet. Unckel lyckades formulera forskningspolitiken som en brytpunkt för samhällsutvecklingen. Det gäller fortfarande. Men politiken handlar bara om skolan, som egentligen är ett mer hopplöst projekt.”

Tidigare statsministern Ingvar Carlsson lanserade för dryga tiotalet år sedan förslaget att forskningsministern borde flyttas från utbildningsdepartementet och i stället placeras direkt under statsministern i statsrådsberedningen. Syftet skulle vara att markera att forskning inte bara är utbildning och att höja statusen på denna ministerportfölj.

”Det behövs helt enkelt mer forskningskompetens hos forskningsministern”

Mathias Uhlén: ”Det borde vara givet med en forsknings- och teknikminister som en av de tunga i regeringen. Gärna en disputerad person. Det är ingen nödvändighet, men har ett starkt symbolvärde. Det ska inte vara någon som sköter detta vid sidan av skolan, forskning handlar om så mycket annat än undervisning.”

Bertil Andersson betonar att denna modell har funnits i Finland och fungerat bra. Forskning är förvisso en viktig del av kunskapsöverföringen till nästa generation så det finns en koppling till utbildningsdepartementet. Men forskning är också innovation, teknisk utveckling, prototyper:

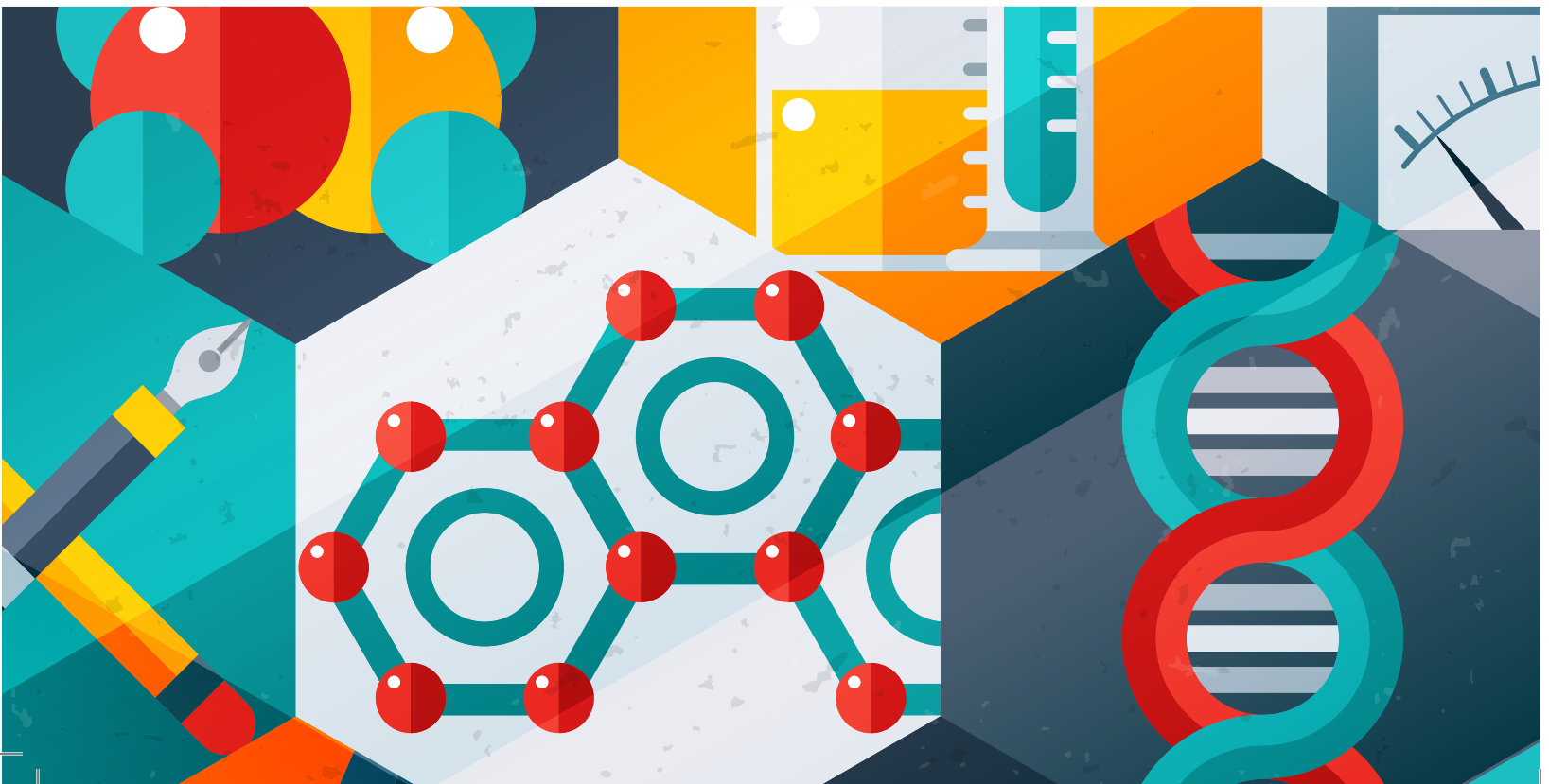
”Inte minst på innovationsområdet är vi starka i Sverige. Det är symtomatiskt att de starkaste länderna per capita på innovation, vid sidan av Sverige även Schweiz, Singapore, Danmark och Finland, alla är ’small smart nations’. Det vore bra med ett utökat samarbete mellan dessa små smarta länder.”

Och detta kanske bättre kan uppnås med en forsknings- och innovationsminister utanför utbildningsdepartementet.

Mats Benner tror också på Ingvar Carlsson-modellen: ”Endera har du exceptionella personer som jobbar igenom byråkratin, en ny Per Unckel, eller också måste du ha fler tvärgående ministrar, och då kan detta vara en sådan modell.”

Sara Mangsbo får avsluta:

”Politiker vill ha in pengar till statskassan. Det får de om fler arbetar. Och det uppnår vi med ökad tillväxt. Oftast är det innovationsrika länder som växer. Detta incitament borde politikerna vilja tydliggöra. Men det görs inte så länge forskningsministern sorterar under utbildningsdepartementet. Forskning är förstås mycket mer än innovation. Men sambandet mellan innovation och tillväxt borde vara en politisk drivkraft för att flytta på forskningsministern, vilket vore en bra idé både för välståndsutvecklingen och forskningens status.”

Avslutande reflektioner

- Om en allt större andel forskarstudenter kommer från andra länder och flyttar hem igen efter avslutade studier borde det svenska samhället dra öronen åt sig. Många som gör forskningskarriärer blir kvar till gagn för forskningen. Industrin är sämre på att tillvarata kompetensen.
- Svensk industri måste för sin egen skull bli mer aktiv i rekryteringarna av toppkompetenser till våra universitet. Då får de utländska forskarna fler beröringspunkter till Sverige och fler kommer att stanna.
- Även för industrin handlar det om att navigera i ett nytt forskningslandskap. Mindre forskningsmedel från USA gör att svensk industri kommer att behöva satsa mer på forskningen för sin egen konkurrenskrafts skull.
- Hela bördan kan heller inte läggas på industrin. Även politiken måste leverera. En av landets absolut tyngsta forskare säger i denna skrift: "Vi har egentligen ingen forskningsminister i Sverige. De sysslar med annat." Då är någonting fel.
- Historien visar att forskningspolitik inte i första hand är en fråga om politisk färg. Det hela är mycket personberoende.
- Sverige är starka på innovationsområdet. Men vi utnyttjar inte tillräckligt denna fördel.
 - Därför bör forskningsministerns roll som innovationsminister tydliggöras.
 - Det går inte så länge forskningsministern är knuten till utbildningsdepartementet.
- En ordning med forskningsministern placerad direkt under statsministern i statsrådsberedningen skulle ge ökad tyngd och markera att forskning är mer än utbildning.
 - Då skulle Sveriges signum som "liten, smart nation" bättre kunna utnyttjas, i internationella samarbeten och i välståndsarbetet på hemmaplan.

Slutord

Poängen med en kvalitativ studie där några tunga spetsforskare djupintervjuas är att fånga upp pågående strömningar i ett tidigt skede. En semistrukturerad intervjumetod där varje forskare i separata möten ställs inför samma grundfrågor, men där samtalet inom ramen för detta får löpa fritt, ger möjligheter att kunna stanna till vid vissa frågeställningar där den intervjuade vill borra djupare för att något mer övergripande hantera andra delar.

Syftet är att kunna peka på några förändringar i förutsättningarna för svensk forskningspolitik som blir följderna av USA:s ändrade forskningspolitiska inriktning.

Här sammanfattas studien i sex rekommendationer i syfte att anpassa svensk forskningspolitik till ett nytt världsläge. Det visar sig att det svenska näringslivet har en central roll att spela i denna omvandling.

1. Stärk forskningssamarbetet med Kina

Den första stora, inte i alla kretsar okontroversiella, slutsatsen rör relationen till Kina. Forskarna pekar alla på en rörelse där epicentrum i forskningsvärlden flyttar från USA till Kina. Här finns lite divergerande uppfattningar om hur snabbt detta kommer att gå, och hur bestående det kommer att vara, men riktningen är alla överens om. Om hälften av alla artiklar i de ansedda tidskrifterna Nature och Science redan i dag har kinesiska forskare som undertecknare, och dessa forskare nu är på väg tillbaka till Kina, så är det ändå en indikation på utvecklingens kraft.

Skälet till utvecklingen är dels att Trump skapat ett sämre forskningsklimat i USA, dels att Kina aktivt satsar på att ta hem sina forskare; en kvantitativ modell där forskarna spridits för vinden har ersatts med en kvalitativ agenda där forskningsmöjligheterna hemmavid ska locka tillbaka toppkrafterna.

Denna utveckling måste Sverige förhålla sig till. Om inte Sverige utökar sitt forskningssamarbete med Kina kommer vi att halka efter än mer forskningsmässigt.

Problemet är att detta sker samtidigt som den politiska rörelsen går åt motsatt håll. Rädslan för Kina ökar, samarbetsrestriktionerna tilltar. Detta har också smittat av sig på svensk forskning där det formella samarbetet fortfarande bejakas men där det i praktiken blir allt svårare att upprätthålla kontakter och samarbeten.

Ingen hävdar att detta samarbete med Kina är enkelt att genomföra. Ingen hävdar att det inte kräver ökade kunskaper om under vilka former samarbete ska ske, och var gränserna går. Men av rent egoistiska svenska forskningsutvecklingsskäl så måste samarbetet med Kina stärkas. Sedan ska det inte vara den enda vägens forskningspolitik. Nya spännande samarbetsmarknader finns exempelvis i Sydamerika. Samarbetet inom EU, varifrån Sverige får allt minde medel, behöver samtidigt stärkas.

När det gäller Kina pekas det svenska näringslivet ut som en naturlig initiativtagare och murbräcka. Inom industrin vet man att det samarbetet är nödvändigt, och man vet hur ett sådant samarbete bör gå till i dag.

Näringslivets roll för att upprätthålla och utveckla svensk spetskompetens blir alltså allt viktigare nu när USA tappar i position.

Sedan ser vi att det finns lite olika syn på hur länge den nuvarande amerikanska forskningspolitiska inriktningen kommer att bestå, om det är något som börjar och slutar med Trump eller om det är en mer långsiktig strukturell förändring av amerikansk forskningspolitik som vi nu beskådar. Huvudtesen verkar vara att detta inte kommer att sluta med Trump.

2. Se över den svenska universitetsstrukturen

Frågan är vad som skulle hända om forskningspolitiken började gå i samma riktning i Sverige som nu i USA. Det faktum att våra universitet är statliga myndigheter, en modell vi inte ser i andra länder, gör att en svensk politisk ledning med vilja att inskränka den akademiska friheten skulle ha närmare till kranarna än den amerikanska. Detta oaktat att det finns mycket privata pengar även inom svensk forskning.

En uppfattning är här att den viktigaste enskilda forskningspolitiska åtgärd Sverige kan genomföra är att befria universiteten från deras myndighetsroll. Den drivs i denna skrift parallellt med synen att det – trots allt – finns så mycket offentliga medel i systemet att en sådan justering i praktiken kommer att få mindre effekt utifrån vi får nya politiska strömningar.

En modell som framförs är att universiteten blir kvar i offentlig ägo, men fråntas sin myndighetsstatus; exempelvis som offentliga stiftelser.

Uppenbarligen är detta en fråga som förtjänar en mer genomgripande diskussion. Istället verkar en utredning om lärosätenas organisationsform inte ens få genomföras i Sverige. Det framstår som märkligt och är sannolikt kontraproduktivt om syftet är att värna den akademiska forskningens frihet.

3. Satsa på rätt forskare

Forskarflykten från USA ger också Sverige en möjlighet att rekrytera ny spetskompetens till landet. Det kräver dock att det fattas politiska beslut om att detta är önskvärt, och att betydande medel omedelbart frigörs. Så gör man nämligen nu i andra delar av världen. Mexiko och Singapore är två exempel på detta.

Viktigt är då också att man satsar på ”rätt” forskare. Vetenskapsrådet försökte för ett antal år sedan rekrytera amerikanska spetsforskare av Nobelprisklass till Sverige. Forskarna accepterade medlen men kom aldrig hit. De skickade hit någon mer junior forskare, men stannade själva i USA. Satsningen blev ett misslyckande.

Vi ska lära av detta och i stället rikta in oss på forskare från Nordeuropa som varit ett antal år i USA, lockade av ”science heaven”, men som nu vill lämna ”science hell” och återvända hem. Så gör man i andra regioner i världen, så borde vi också göra.

4. Motverka tendenser till politisering av forskningen

Donald Trumps forskningspolitik bygger på en blandning av autokrati, antietablissemang och antibyråkrati. För detta har han stöd hos en stor del av befolkningen. Vi ser också förstärkta inslag av antiintellektualism, vaccinförnekelse och allmän misstro mot universiteten och akademien.

Till denna utveckling bär universiteten i USA en egen skuld. Universitetsledningarna har tillåtit att samhällsvetenskaper politiserats i en extrem variant av det som kallas woke och nu möts av en lika extrem och politiserad antiwoke-rörelse riktad mot universiteten.

Sverige ska inte tro att vi är skyddade mot en sådan utveckling. I viss mån är grogrunden här den motsatta mot i USA; en övertro på att vetenskapen är lösningen på olika problem eller vägval som egentligen är politiska. Vetenskapen kan inte på egen hand lösa energifrågan eller integrationsfrågan. Om inte vetenskapssamhället sätter egna begränsningar för sina forskningsbaserade publika framträdanden riskerar pendeln att slå tillbaka och förtroendet att minska. I Sverige har på senare tid ett publikt brev från universitetsledningen i Uppsala med krav på den svenska regeringen att agera på ett visst sätt i Israel-Palestinakonflikten skapat nytt bränsle till diskussionen om en politisering av vetenskapen. Detta är frågor som inte får gömmas undan. Akademien och näringslivet kan med fördel diskutera dem tillsammans – vilka roller har olika aktörer i den offentliga debatten?

5. Låt industrin ta större aktiv roll i universitetens spetsrekryteringar

Svensk industri måste ta en mer aktiv roll när det gäller rekryteringar av spetskompetens till våra universitet. Privata medel är bra, men det räcker inte för att skapa den behövliga kopplingen mellan universitet och industri. Det behövs en mer aktiv insats från industrin redan på rekryteringsstadiet. Många internationella forskare vill in i näringslivet men hittar inte dit. När USA nu satsar mindre på forskning måste svensk industri satsa mer. Det blir ett nytt forskningslandskap att orientera sig i även för näringslivet.

Industrin bör vara uppmärksam även på vad som händer på forskarstudentnivå, där en allt större andel av de som söker till våra tekniska utbildningar kommer från andra länder och en stor andel av dem flyttar hem igen efter fullbordad utbildning. Också där borde insatser göras för att söka behålla denna kompetens i landet. Vi kan inte bara finansiera välbefindandet i andra länder. De studenter som sedan etablerar sig forskningsmässigt stannar kvar i landet i högre utsträckning. Det betyder i och för sig inte att detta bara är industrins problem. Om medlen är offentliga bör problemet också vara offentligt, eller i alla fall delvis också vara offentligt.

6. Ge oss en forskningsminister

Sverige har haft tre forskningsministrar på lika många år. Ingen av dem har haft forskningen som huvuduppgift. Vi har egentligen ingen forskningsminister i Sverige, de sysslar med annat, som en av forskarna i denna skrift uttrycker det. Det är personliga egenskaper som avgör om en forskningsminister är bra eller inte, det har ingenting med partifärg att göra.

Men det dessa ministrar prioriterar är grundskola och gymnasium. Områden som alltid kommer att vara av större betydelse för väljarstödet.

Därför är nog enda möjligheten att få en riktig forskningsminister i Sverige att denna frikopplas från utbildningsdepartementet och förslagsvis läggs direkt under statsministern i statsrådsberedningen. En sådan lösning presenterade Ingvar Carlsson redan 2012 i boken "Med Sverige på läktaren? En antologi om forskningspolitiska utmaningar i akademisk brytningstid" (Svenskt Näringsliv och eddy.se).

Modellen får stöd av forskarna i denna skrift. Dels markerar det forskningspolitikens vikt att ministerposten sorterar direkt under statsministern; dels signalerar man med detta att forskning också handlar om annat än utbildning, inte minst innovation och teknisk utveckling.

Med en renodlad forskningsminister skulle man också enligt forskarna kunna ställa högre krav på forskningskompetens hos detta statsråd.

SVENSKT NÄRINGSLIV

www.svensktnaringsliv.se
Storgatan 19, 114 82 Stockholm
Telefon 08-553 430 00